

การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องพระศรีสวตี- เทวีอักษรศาสตร์และศิลปวิทยา

นาย ทองปลิว ชูวงศ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2533

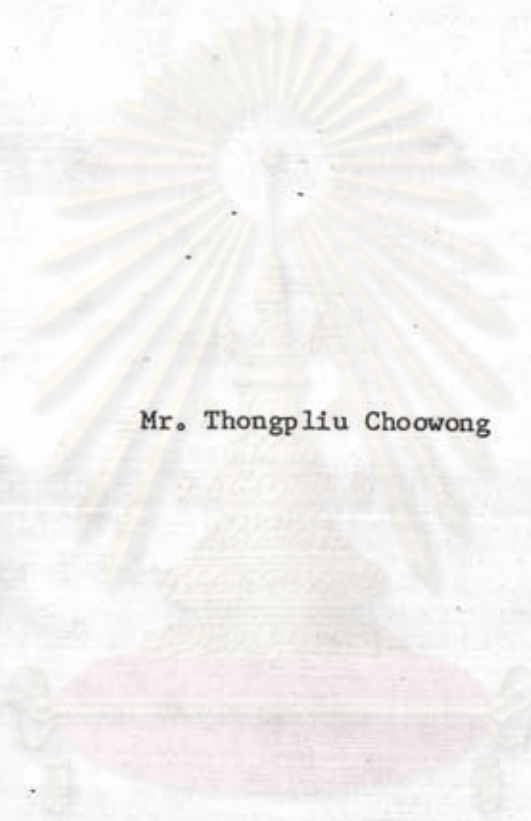
ISBN 974-577-226-7

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

016444

I 10307453

AN ANALYTICAL STUDY OF SARASVATĪ AS GODDESS
OF ARTS AND SCIENCES

Mr. Thongpliu Choowong

ศูนย์วิทยุโทรทรรศน์วิทยากร

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Eastern Languages

Graduate School

Chulalongkorn University

1990

ISBN 974-577-226-7

ทองปลิว ชูวงษ์ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระสร้สวดี-เทวีอักษรศาสตร์และศิลปวิทยา
 AN ANALYTICAL STUDY OF SARASVATI AS GODDESS OF ARTS AND SCIENCES)
 อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.ศักดิ์ศรี เข้มมัดตา, ผศ.ทัศนีย์ ลินสกุล. 72 หน้า,
 ISBN 974-577-226-7.

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ 2 ประการ ประการแรก เพื่อศึกษาวิวัฒนาการแนวความคิด และความเชื่อเกี่ยวกับพระสร้สวดี เทวีอักษรศาสตร์และศิลปวิทยา ในคัมภีร์พระเวท พราหมณะอุปนิษัท มหากาพย์ และปุราณะ ประการที่สอง เพื่อวิเคราะห์ลักษณะทางนามธรรม และทางรูปธรรมที่เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์จินตนาการขึ้น

ผลจากการวิจัยสรุปได้ว่า พระสร้สวดีในวรรณคดีสมัยพระเวท เป็นบุคลาธิษฐานของปรากฏการณ์ธรรมชาติ ซึ่งได้พัฒนามาเป็นเทวีที่มีลักษณะทางนามธรรม สร้สวดีเป็นชื่อของแม่น้ำ และเป็นเทวีแห่งแม่น้ำ ข้อความในบทสวดคัมภีร์ฤคเวทได้แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของพระสร้สวดีที่เปลี่ยนไปจากสถานะเดิมที่เป็นแม่น้ำมา เป็นเทวีผู้มีอำนาจสามารถดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ตามที่ผู้สวดอ้อนวอนประสงค์

พระสร้สวดีในวรรณคดีสมัยหลังพระเวท ยังคงเป็นเทวีที่มีความสำคัญและมีสถานะสูงส่งทัดเทียมกับทวยเทพและเทวีผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย เช่นเดียวกับในสมัยพระเวท วิวัฒนาการทางความคิดบางอย่างได้เปลี่ยนไปจากสมัยพระเวท คือ เทวีทั้ง 2 พระองค์ อันได้แก่สร้สวดีเทวีและวาคเทวี ซึ่งเป็นเทวีที่มีคุณสมบัติที่แตกต่างกัน กวีในสมัยหลังได้นำมารวมเป็นเทวีองค์เดียวกัน และความเป็นเทวีอักษรศาสตร์และศิลปวิทยาของพระสร้สวดีในสมัยหลังนั้นเป็นคุณสมบัติทางนามธรรมของวาคเทวีในสมัยพระเวทและพราหมณะมิใช่เป็นคุณสมบัติของพระสร้สวดี เดิมทีเป็นแม่น้ำ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ..... ภาษาตะวันออก
 สาขาวิชา ..... บาลี-สันสกฤต
 ปีการศึกษา 2532

ลายมือชื่อนิติต .....
 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา .....
 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาช่วย .....

THONGPLIU CHOOWONG : AN ANALYTICAL STUDY OF SARASVATĪ AS GODDESS OF ARTS AND SCIENCES. THESIS ADVISORS : ASSOC. PROF.SAKSRI YAMNADDA, Ph.D., ASSIST. PROF. TASSANEE SINSKUN, 72 pp. ISBN. 974-577-226-7.

The two main objectives of the present thesis are, in the first place, to study the development of the thoughts and beliefs, as recorded in the Vedic Samhitās, the Brahmanas, the Upaniṣads, the Epics and the Purāṇas, as far as Sarasvatī, the Goddess of Arts and Sciences, is concerned, and secondly, to conduct an analysis of both physical and abstract aspects of the natural representation of the Goddess in the imagination of the Indian poets of those days.

It is concluded in the research that the Goddess Sarasvatī is an abstract anthropomorphic representation of the natural phenomena. Sarasvati basically is the name of the river, so it befittingly becomes the name of the Goddess of rivers. The Rigvedic hymns show that the development from the name of the river to the name of the Goddess, has endowed her with divine powers to grant boons to her worshippers.

The Goddess Sarasvatī of the post-Vedic period, while retaining the significance of an important Goddess with lofty status on the par with other gods and goddesses, has however additional functions by assimilating within her the significant attributes of Vāg Devī another goddess of different nature. Poets of the later days even assume that the essence of being a Goddess of Arts and Sciences is properly the characteristics of Vāg Devī of the Vedic and Brahmana periods, and not the proper nature of the goddess of rivers Sarasvati as originally conceived.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ..... ภาษาตะวันออก
สาขาวิชา ..... ภาษาบาลี-สันสกฤต
ปีการศึกษา 2532

ลายมือชื่อนิสิต .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาช่วย .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์จากท่านผู้มีอุปการคุณ
หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยขอขอบคุณไว้ ๗ โอกาสนี้คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี
แย้มนัคคา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ทัศนีย์ สิ้นสุด ผู้กรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา
การทำวิทยานิพนธ์ อาจารย์ได้กรุณาแนะนำเรื่องคำรา เอกสาร และแหล่งศึกษาค้นคว้า
กรุณาแนะนำแนวทางในการเขียน ให้ข้อคิดเห็นอันมีค่า ให้กำลังใจ และเสียสละตรวจ
งานแปลและแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้โดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย นอกจากนี้ยังได้ให้คำแนะนำ
เกี่ยวกับการจัดพิมพ์รูปเล่มอย่างละเอียดจนวิทยานิพนธ์เสร็จเรียบร้อย

ศาสตราจารย์ ม.ล.จิราภู นหวงศ์ ศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุษยกุล
อาจารย์ผู้บรรยายวิชาหลักภาษาบาลี-สันสกฤตชั้นสูง ซึ่งนับว่าเป็นวิชาที่นำมาใช้ประกอบ
การแปลข้อมูล เพื่อเขียนวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี หาดานิช ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฐานิสร์ ชาครัฑพงศ์
และรองศาสตราจารย์ ดร.สุภาพรณ ๗ บางช้าง ที่ท่านได้ให้กำลังใจถาถึงความก้าวหน้า
ของวิทยานิพนธ์อยู่เสมอ

ขอขอบพระคุณท่าน เจ้าคุณพระราชฤทธาจารย์ เจ้าอาวาสวัดราชบูรณะราชวรวิหาร
ผู้ซึ่งมีอุปการคุณคือผู้วิจัยมาโดยตลอด

คุณชลธิชา ท่านุพาณิชย์ ผู้มีความห่วงใยและให้กำลังใจมาตลอดเวลา
และผู้วิจัยขอขอบคุณเพื่อน ๆ ทุกคนที่ได้ให้กำลังใจในการศึกษา แต่ไม่ได้
ออกนามในที่นี้

ทองปลิว ชูวงษ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญภาพ	ญ
คำชี้แจงการใช้อักษรย่อและหมายเลข ในวิทยานิพนธ์	ฎ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์และขอบ เขตของการวิจัย	1
วิธีที่จะดำเนินการวิจัย	2
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	2
2 พระศรีสวดีในวรรณคดีสมัยพระเวท (คัมภีร์ลิลิตา)	3
วรรณคดีพระเวท	3
เทพเจ้าในคัมภีร์ฤคเวท	3
พระศรีสวดีในคัมภีร์ฤคเวท	4
1. พระศรีสวดีในฐานะที่เป็นแม่น้ำ	4
1.1 แม่น้ำสรีสวดีและแม่น้ำสายสำคัญอื่น ๆ	7
1.2 ข้อคิดเห็นของนักปราชญ์ทางภาษาศาสตร์เกี่ยวกับ แม่น้ำสรีสวดี	9
2. พระศรีสวดีในฐานะที่เป็น เทวีแห่งสายน้ำ	12
3. พระศรีสวดีในฐานะที่เป็น เทวี เสมอกับ เทวะทั้งหลาย	14
4. พระศรีสวดีในฐานะที่เป็น เทวีองค์หนึ่งในกลุ่ม เทวีสามองค์	21
5. พระศรีสวดีในฐานะ เทวีองค์หนึ่งในกลุ่มทวย เทพผู้ยิ่งใหญ่	23

บทที่	หน้า
พระสร้อยศรีในวรรณคดีอุปลิษา	65
พระสร้อยศรีในวรรณคดีมหาภากษย์	65
พระสร้อยศรีในวรรณคดีปุราณะ	66
5 ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ	67
บรรณานุกรม	69
ประวัติผู้เขียน	72

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

	หน้า
แผนที่แสดง เส้นทางเดินของแม่น้ำสรสวดีในสมัยอินเดโยกราณ	10
แผนที่แสดง เส้นทางเดินของแม่น้ำสรสวดีในสมัยพระเวท	50

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำชี้แจง

อักษรย่อและหมายเลขที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

อักษรย่อ

AV.	:	Atharva Veda
AgP.	:	Agni Purāṇa
Br.Ār.Up.	:	Brhad Āraṇyaka Upaniṣad
KaṭhUp.	:	Kaṭha Upaniṣad
MBh.	:	Mahā Bhārata
MatsyaP.	:	Matsya Purāṇa
RV.	:	Rg Veda
ŚBr.	:	Śatapatha Brāhmaṇa
TBr.	:	Taittirīya Brāhmaṇa
Vāmp.	:	Vāmana Purāṇa

การใช้หมายเลข

1. คัมภีร์ฤคเวท ใช้ระบบมณฑล สุกคะ มันดระ เช่น RV.VI.61.1
หมายถึงคัมภีร์ฤคเวท มณฑลที่ 6 สุกคะที่ 61 มันดระที่ 1
2. คัมภีร์อถรรพเวท ใช้ระบบภาณท์ สุกคะ บท เช่น AV.XIII.4.45
หมายถึงคัมภีร์อถรรพเวท ภาณท์ที่ 13 สุกคะที่ 4 บทที่ 45
3. คัมภีร์พราหมณะ ใช้ระบบภาณท์ อธิยายะ พราหมณะ บท เช่น
ŚBr.XIV.2.1.12., หมายถึงคัมภีร์ศกปดพราหมณะ ภาณท์ที่ 14 อธิยายะที่ 2
พราหมณะที่ 1 บทที่ 12
4. คัมภีร์มหาภารตะ ใช้ระบบบรรพ บท โศลก เช่น MBh.II.9.19.
หมายถึงคัมภีร์มหาภารตะบรรพที่ 2 (สภามรรพ) บทที่ 9 โศลกที่ 19

๖. คัมภีร์ปุราณะ ใช้ระบอบสกันณะ อธิบายะ โศลก บางเล่มใช้อธิบายะ
อังสะ โศลก เช่น Agni P.VIII.50.16 หมายถึงคัมภีร์อัคนิปุราณะสกันณะที่ ๘
อธิบายะที่ ๕๐ โศลกที่ ๑๖ หรือ Matsya P.LXVI.59.5 หมายถึงคัมภีร์มัคตสยปุราณะ
อธิบายะที่ ๖๖ อังสะที่ ๕๙ โศลกที่ ๕ เป็นต้น

ศูนย์วิทยพัชร์พยากรณ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย